

Sygn. akt II CSK 295/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 14 marca 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Agnieszka Piotrowska (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Monika Koba

SSN Zbigniew Kwaśniewski

w sprawie z powództwa Kongregacji [...]
przeciwko Skarbowi Państwa - Wojewodzie W., Ministrowi
Finansów i Lasom Państwowym Nadleśnictwu P.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 14 marca 2018 r.,
skargi kasacyjnej pozwanego Skarbu Państwa
od wyroku Sądu Apelacyjnego w P.
z dnia 29 września 2016 r., sygn. akt I ACa .../16,

1) uchyla zaskarżony wyrok w punkcie 1 (pierwszym) w części oddalającej apelację pozwanego od rozstrzygnięcia o odsetkach ustawowych od kwoty 41 129 804 (czterdzieści jeden milionów sto dwadzieścia dziewięć tysięcy osiemset cztery) złotych zawartego w punkcie 1 (pierwszym) wyroku Sądu Okręgowego w P. z dnia 6 października 2015 r., sygn. akt XIII C .../11/4;

2) zmienia wyrok Sądu Okręgowego w punkcie 1 (pierwszym) o tyle tylko, że odsetki ustawowe od kwoty 41 129 804 (czterdzieści jeden milionów sto dwadzieścia dziewięć tysięcy osiemset cztery) złotych zasądza od dnia 30 września 2016r. do dnia zapłaty, oddalając powództwo o odsetki ustawowe w pozostałej części;

3) oddala skargę kasacyjną pozwanego w pozostałej części;

4) zasądza od pozwanego Skarbu Państwa - Wojewody W. na rzecz powoda koszty postępowania kasacyjnego w kwocie 12 500 (dwanaście tysięcy pięćset) złotych.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 6 października 2015 r. Sąd Okręgowy w P. zasądził od pozwanego Skarbu Państwa Wojewody W. na rzecz powoda Kongregacji [...] kwotę 41 129 804 zł. z odsetkami ustawowymi od dnia 7 października 2015 r. do dnia zapłaty, oddalił powództwo w pozostałej części i orzekł o kosztach postępowania.

Sąd ustalił, że powód ma osobowość prawną zgodnie z art. 8 ust. 1 pkt 8 ustawy z 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r., poz. 1169 ze zm.- dalej: „u.s.p.K.K.”). Protokołami z dnia 31 lipca 1945 r. przejęto na rzecz Skarbu Państwa stanowiące własność powoda lasy położone w miejscowościach [...]. Orzeczeniem z dnia 10 sierpnia 1945 r. Dyrekcja Lasów Państwowych Okręgu P. po rozpoznaniu sprzeciwu powoda w sprawie upaństwowienia lasów Fundacji G. pozostawiła sprzeciw bez uwzględnienia. Z uzasadnienia tego orzeczenia wynika, że na podstawie art. 1 dekretu PKWN z dnia 12 grudnia 1944 r. o przejęciu niektórych lasów na własność Skarbu Państwa, Nadleśnictwo K. i P. przejęły na własność Skarbu Państwa lasy stanowiące własność klasztornej Fundacji G. pod zarządem powoda w G. o łącznym obszarze 1126,32 ha położone we wskazanych wyżej miejscowościach. Orzeczeniem Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w G. Wydziału Rolnictwa i Leśnictwa z dnia 27 stycznia 1959 r., wydanym na podstawie art. 9 ustawy z 12 marca 1958 r. o sprzedaży państwowych nieruchomości rolnych oraz uporządkowaniu niektórych spraw związanych z przeprowadzeniem reformy rolnej i osadnictwa rolnego, orzeczono o przejęciu na własność Państwa wskazanych wyżej nieruchomości leśnych bez odszkodowania i w stanie wolnym od zobowiązań.

W dniu 27 listopada 1992r. powód złożył do Komisji Majątkowej wniosek na podstawie ustawy z 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, w którym domagał się cyt. „rewindykacji” nieruchomości rolnych i leśnych położonych w [...] o powierzchni 2236,4634 ha, zapisanych w księgach wieczystych KW [...] prowadzonych przez Sąd Rejonowy w G.. W dniu 5 lipca 1996 r. powód zawarł ze Skarbem Państwa

ugodę częściową przed Komisją Majątkową, na mocy której przywrócono mu własność działki numer 804 o powierzchni 22,75 ha oraz działki numer 2/2 o powierzchni 24,51 ha. Pismem z dnia 10 lutego 2011 r., powód został zawiadomiony przez Komisję Majątkową, że nie rozpatrzyła ona wniosku w pozostałej części. W dniu 27 lipca 2011 r., a więc w terminie wskazanym w art. 4 ust. 1 ustawy z 16 grudnia 2010 r. o zmianie ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2011 r., Nr 18, poz. 89 - dalej: „ustawa zmieniająca”) powód wniósł do Sądu Okręgowego w P. pozew, w którym wskazał, że domaga się przywrócenia własności nieruchomości położonych w miejscowościach [...] o powierzchni 2189,2034 ha, zapisanych w księdze wieczystej Kw nr [...] prowadzonej przez Sąd Rejonowy w G., objętych wnioskiem regulacyjnym złożonym do Komisji Majątkowej. Powód sformułował również żądania ewentualne, domagając się, w razie niemożności przywrócenia własności tych nieruchomości - przyznania mu nieruchomości zamiennych, zaś w razie niemożności ich uzyskania - zasądzenia na jego rzecz od Skarbu Państwa odszkodowania w kwocie 70 375 008 zł z odsetkami ustawowymi od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty.

Sąd pierwszej instancji wskazał, że przedmiotem postępowania regulacyjnego są położone w powiecie G. oraz Ś. grunty rolne (w tym grunty orne i użytki zielone) o powierzchni 1058,1859 ha oraz grunty leśne wraz z drzewostanem o powierzchni 1126,3200 ha. Grunty orne położone w powiecie gostyńskim mają wartość 31.272.904,73 zł, zaś na terenie powiatu śremskiego 7.531.612,99 zł. Użytki zielone położone w powiecie śremskim i gostyńskim mają wartość 2.325.287,56 zł. Grunty leśne położone w powiatach śremskim i gostyńskim mają wartość 5.468.703,72 zł. Drzewostan jest wart 27.934 752,61 zł. Pozwani nie zaproponowali powodowi przywrócenia własności działek objętych wnioskiem regulacyjnym ani nieruchomości zamiennych (art. 63 ust. 1 pkt 1 i 2 u.s.p.K.K.). W tej sytuacji Sąd Okręgowy ustalił na podstawie opinii biegłego sądowego należne powodowi odszkodowanie za upaństwowione grunty rolne na łączną kwotę 41 129 804 zł i taką kwotę zasądził na rzecz powoda od pozwanego Skarbu Państwa Wojewody W. z odsetkami ustawowymi za opóźnienie, biegnącymi od dnia następnego po wydaniu wyroku czyli od dnia 7 października 2015 r. do dnia

zapłaty. W pozostałej części powództwo oddalił. Uznał, że lasy zostały przejęte przez Skarb Państwa na podstawie art. 1 dekretu z 12 grudnia 1944 r. o przejęciu niektórych lasów na własność Skarbu Państwa, a więc legalnie, stąd brak podstaw prawnych do przyznania powodowi odszkodowania.

Wyrokiem z dnia 29 września 2016 r., Sąd Apelacyjny w P. oddalił apelację powoda i pozwanego Skarbu Państwa Wojewody W. wniesione od tego wyroku, dzieląc ustalenia faktyczne i ocenę prawną Sądu pierwszej instancji.

W skardze kasacyjnej pozwany Skarb Państwa Wojewoda W. zarzucił naruszenie art. 481 § 1 k.c. w zw. z art. 63 ust. 1 pkt 3 u.s.p.K.K. w zw. z art. 4 ust. 1 ustawy zmieniającej oraz naruszenie art. 62 ust. 3 u.s.p.K.K. (w brzmieniu obowiązującym do dnia uchylenia tego przepisu) w związku z art. 63 ust. 1 pkt 3 u.s.p.K.K. i art. 4 ust. 1 ustawy zmieniającej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej zmierzała, między innymi, do uregulowania spraw majątkowych Kościoła Katolickiego w Polsce i rekompensaty uszczerbku majątkowego poniesionego po drugiej wojnie światowej przez, wskazane w art. 61 ustawy, kościelne osoby prawne, wskutek przejęcia (upaństwowienia) ich majątku nieruchomego w sytuacji, gdy jedną z istotnych przesłanek ich przejęcia przez Państwo był element podmiotowy związany z Kościołem i jego funkcjonowaniem (por. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 9 grudnia 2015 r., II CSK 33/15, OSNC-ZD 2017, nr 1, poz. 5). W orzecznictwie wskazuje się, że postępowanie regulacyjne było w dużym stopniu odformalizowane, koncyliacyjno - ugodowe, nastawione na polubowny sposób rozwiązania ewentualnych sporów majątkowych między Skarbem Państwa i Kościołem (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 13 maja 1998 r., III CKN 483/97, Prok.i Pr.-wkł. 1998/11-12/34 oraz z dnia 28 października 2015 r., II CSK 648/14, nie publ.). Toczyło się według niektórych zasad postępowania administracyjnego, a nie cywilnego (por. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2015 r., IV CSK 312/14, nie publ. oraz uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 2 grudnia 2015 r., IV CSK 90/15, nie publ.).

W skardze kasacyjnej pozwany zarzucił naruszenie art. 62 ust. 3 u.s.p.K.K. (w brzmieniu obowiązującym do dnia jego uchylecia) w związku z art. 63 ust. 1 pkt 3 tej ustawy oraz art. 4 ust. 1 ustawy zmieniającej przez ich niewłaściwe zastosowanie, polegające na zasądzeniu odszkodowania na rzecz powoda pomimo wygaśnięcia, zdaniem pozwanego, roszczenia powoda i braku tożsamości roszczeń pomiędzy zgłoszonymi w postępowaniu regulacyjnym przed Komisją Majątkową i zgłoszonymi w pozwie.

Zarzut ten jest niezasadny. Art. 62 ust. 3 u.s.p.K.K. (w brzmieniu obowiązującym do dnia jego uchylecia) przewidywał, że wnioski o wszczęcie postępowania regulacyjnego zgłasza się w terminie 2 lat od dnia wejścia w życie ustawy. Roszczenia nie zgłoszone w tym terminie wygasają. Ustawa weszła w życie w dniu 29 maja 1989 r., co oznaczało, że ostatnim dniem złożenia wniosku był początkowo dzień 29 maja 1991 r.; termin ten został następnie przedłużony do dnia 31 grudnia 1992 r. (Dz.U. z 1989 r., Nr 107, poz. 459). Nie ulega wątpliwości, że strona powodowa złożyła w terminie do dnia 31 grudnia 1992 r. wnioski o przywrócenie jej prawa własności nieruchomości rolnych i leśnych przejętych przez Państwo, objętych wskazanymi we wniosku księgami wieczystymi. W dniu 5 lipca 1996 r. zawarto przed Komisją Majątkową ugodę, w wyniku której przywrócono powodowi własność dwóch działek. Komisja Majątkowa przed jej zlikwidowaniem nie rozpatrzyła wniosku regulacyjnego powoda w pozostałej części. Stosownie do 4 ust. 1 ustawy zmieniającej, uczestnicy postępowań regulacyjnych, w których zespół orzekający lub Komisja Majątkowa w jej pełnym składzie nie uzgodniły orzeczenia przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy, mogą, w terminie 6 miesięcy od dnia otrzymania o tym pisemnego zawiadomienia, o którym mowa w art. 64 ust. 1 ustawy, o której mowa w art. 1, wystąpić o podjęcie zawieszonego postępowania sądowego lub administracyjnego, a jeżeli nie było ono wszczęte - wystąpić do sądu o zasądzenie roszczenia. Przy rozpoznawaniu sprawy sąd stosuje przepisy art. 63 ust. 1-3 ustawy, o której mowa w art. 1. W przypadku braku wystąpienia do sądu w tym okresie, roszczenie wygasa. Nie ulega wątpliwości, że w terminie wskazanym w przytoczonym przepisie, powód wniósł pozew do sądu powszechnego, w którym podtrzymał żądanie przywrócenia własności nieruchomości objętych wnioskiem regulacyjnym oraz sformułował

żądania ewentualne, o których mowa w art. 63 ust. 1 pkt 2 i 3 u.s.p.K.K. Rozumowanie strony pozwanej, że skoro we wniosku regulacyjnym strona powodowa nie domagała się w sposób wyraźny zastosowania art. 63 ust. 1 pkt 2 i 3 u.s.p.K.K., to doszło do wygaśnięcia tych roszczeń i następnie niemożności objęcia ich pozwem, jest błędne. W art. 63 ust. 1 u.s.p.K.K, roszczenia dochodzone przez uprawniony podmiot w postępowaniu regulacyjnym (przed Komisją Majątkową, a następnie przed sądem powszechnym) zostały skonstruowano „kaskadowo”. Podstawowym sposobem było przywrócenie uprawnionym własności nieruchomości wymienionych w art. 61 ust. 1 i 2 lub ich części. Dopiero w sytuacji, w której przywrócenie własności natrafiało na trudne do przezwyciężenia przeszkody, wchodziło w grę przyznanie odpowiedniej nieruchomości zamiennej, zaś w razie niemożności dokonania także i tej czynności, aktualizowało się przyznanie odszkodowania ustalonego według przepisów o wywłaszczaniu nieruchomości (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 grudnia 2015 r., II CSK 33/15, OSNC-ZD 2017, nr 1, poz. 5). O zastosowaniu odpowiedniego sposobu regulacji decydowano w toku tego postępowania w zależności od okoliczności każdego, indywidualnie rozpoznawanego, przypadku. We wniosku uprawniony określał nieruchomość podstawową (czyli znacjonalizowaną), zaś w drodze ugody lub w formie orzeczenia składu orzekającego Komisji Majątkowej podejmowano rozstrzygnięcie, czy przywrócić własność tej nieruchomości wnioskodawcy, czy przyznać wnioskodawcy nieruchomość zamienną czy też przyznać odszkodowanie (por. uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 8 czerwca 2011r., K 3/09, OTK-A 2011/5/39, Dz.U.2011/129/748). Te same zasady obowiązują w postępowaniu sądowym. Nie ma żadnych podstaw do przyjęcia, że roszczenia objęte pozwem wygasły, skoro postępowanie sądowe jest w dalszym ciągu postępowaniem regulacyjnym, tyle, że toczącym się przed sądem, według przepisów ustawy z dnia 17 maja 1989r., z uwzględnieniem przepisów kodeksu cywilnego i kodeksu postępowania cywilnego. Osoba prawna Kościoła Katolickiego nie może wprowadzić skutecznie rozszerzyć zakresu przedmiotu roszczenia regulacyjnego po jego przekazaniu z postępowania przed Komisją Majątkową do rozpoznania na drogę sądową, ale dotyczy to wskazanych we wniosku nieruchomości przejętych przez

Państwo (por.wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2016 r., II CSK 794/15, OSNC 2017, nr 6, poz. 71), a nie przewidzianych w art. 63 st. 1 u.s.p.K.K. sposobów regulacji roszczeń majątkowych powoda, o wyborze których decyduje sąd, stosownie do wyników postępowania.

Skarżący zarzucił także naruszenie art. 481 § 1 k.c. w zw. z art. 63 ust. 1 pkt 3 u.s.p.K.K w zw. z art. 4 ust. 1 ustawy zmieniającej, przez niewłaściwe zastosowanie, polegające na zaaprobowaniu przez Sąd Apelacyjny wyroku Sądu Okręgowego w części zasądzającej odsetki ustawowe od kwoty odszkodowania za okres od dnia następnego po wydaniu wyroku Sądu pierwszej instancji (6 października 2015 r.) do dnia zapłaty, podczas gdy, zdaniem pozwanego, art. 63 ust. 1 pkt 3 u.s.p.K.K. nie przyznaje powodowi roszczenia o zasądzenie odsetek ustawowych od odszkodowania, takie roszczenie nie zostało zgłoszone we wniosku regulacyjnym, a ponadto skoro wyrok ma charakter kształtujący, to odsetki należą się powodowi najwyżej od dnia jego uprawomocnienia się.

Nie jest trafne stanowisko skarżącego, że powodowi nie przysługuje zgłoszone przez niego w pozwie żądanie odsetkowe, albowiem kwestie wymagalności świadczenia odszkodowawczego i konsekwencje ewentualnego opóźnienia w jego spełnieniu przez dłużnika regulują przepisy ogólne kodeksu cywilnego, które znajdują zastosowanie w niniejszym postępowaniu. Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym niniejszą skargę kasacyjną podziela natomiast pogląd zgodnie z którym, wyrok zasądzający na podstawie art. 63 ust. 1 pkt 3 u.s.p.K.K. stosowne odszkodowanie na rzecz kościelnej osoby prawnej, ma charakter konstytutywny (por. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 27 kwietnia 2012 r., V CSK 207/11, OSNC-ZD 2012, nr 3, poz.69).Obowiązek zapłaty odszkodowania zostaje bowiem ukształtowany dopiero w prawomocnym wyroku, ustalającym ostatecznie wysokość tego świadczenia pieniężnego i przesądzającym o braku możliwości dokonania regulacji w sposób wskazany w art. 63 ust. 1 pkt 1 i 2 przytoczonej ustawy. Wierzyciel zatem nie może żądać odsetek ustawowych za opóźnienie od świadczenia pieniężnego przed ukształtowaniem jego treści przez sąd w wyroku, gdyż do tego czasu dłużnik nie popada w opóźnienie Świadczenie to w określonej ostatecznie kwocie przysługuje powodowi dopiero od dnia prawomocności wyroku i z tym dniem staje

się wymagalne, stąd w razie opóźnienia w spełnieniu świadczenia wierzyciel może domagać się od dłużnika odsetek ustawowych od tego świadczenia od dnia następnego po dniu wydania Sądu drugiej instancji wyroku oddalającego apelację pozwanego, bowiem dopiero od tego dnia pozostaje on w opóźnieniu (por. odpowiednio wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 stycznia 2004 r., IV CK 358/02, M.Prawn. 2006/10/542).

W tym stanie rzeczy Sąd Najwyższy uchylił zaskarżony wyrok Sądu Apelacyjnego w części oddalającej apelację pozwanego wniesioną od wyroku Sądu pierwszej instancji rozstrzygającego o odsetkach ustawowych od kwoty głównej i orzekł reformatoryjnie, zasądzając odsetki ustawowe od tejże kwoty za okres od dnia 30 września 2016 r. do dnia zapłaty i oddalając roszczenie odsetkowe za okres wcześniejszy, biegnący od dnia 7 października 2015 r. (art. 398¹⁶ k.p.c.). W pozostałej części oddalił skargę kasacyjną pozwanego jako bezzasadną (art. 398¹⁴ k.p.c.) i zasądził od pozwanego na rzecz powoda koszty postępowania kasacyjnego z uwagi na wynik postępowania.

kc

jw